

15. Черемський К. Бойове мистецтво українських незрячих співців / К. Черемський // Запорізький Спас. - 2001. - №2. - С.3-5.

Стаття надійшла до редакції 5.09.2011р.

О. V. Popovych

PROSOPHRAFIYA AS METHOD OF CULTURE BLIND KOBZAR

The problem of a collective blind kobzar's biographies, different views can be traced to the appointment of scientific biography. The role of method in cultural studies prosopohrafiyi.

Key words: *cultural studies, prosopohrafiya, kobzars*

УДК 355.48(4-15)"04/14"

Ю. В. Рябуха

**ВПЛИВ ХРИСТІЯНСЬКОЇ РЕЛІГІЇ НА
СЕРЕДНЬОВІЧНІ ВІЙСЬКОВІ КОНФЛІКТИ**

Простежується взаємозв'язок християнства з веденням військових дій в часи середньовіччя. Церква і війна не протистояли один одному, а користувалися взаємною підтримкою.

Ключові слова: *середньовіччя, християнство, війна.*

Війни весь час супроводжують людство. Від обмежених локальних конфліктів вони переростають у світові, жертви яких рахуються мільйонами. Неодноразово люди намагалися штучно обмежити кровопролиття, апелюючи до християнських моральних цінностей. Та сама Церква була тісно пов'язана з війною. Хрестові походи здійснені під впливом католицької Церкви призвели до чисельних жертв та спустошень. Неодноразово середньовічні війська використовували християнську символіку в боротьбі один проти одного. Виник цікавий парадокс – пропагандуючи любов, Церква розв'язувала війни. Саме тому є актуальним простежити вплив християнської релігії на ведення воєнних дій.

Як правило, питання пов'язані з взаємодією війни та християнства в певній мірі розглядаються в узагальнюючих працях з історії війн та Середньовіччя. Насамперед слід відзначити роботи Д. Барні[3], Д. Бредбері[4], Г. Хьюїтта[6] та М. Кіна[8]. В радянській історіографії це питання майже не висвітлювалось, за виключенням організації Церквою хрестових походів[1].

Варто насамперед подивитися, наскільки часто духовні письменники, проповідники, теологи вдавалися за прикладом св. Павла до військових образів, говорячи про яку-небудь релігійну поведінку або почуття. Їх використовували Жюльєн де Везель у проповіді «Про озброєння лицаря Христового» і папа Інокентій IV, який порівняв Париж, що став інтелектуальним центром, з фортецею; в ранньому Середньовіччі з фортецею часто порівнювали рай. У зв'язку з цим процитуємо лист Жоффруа де Бретейя абатові Жану: «Якщо в донжоні немає оборонної зброї, то його настільки ж важко захищати, як і легко взяти приступом.... Монастир же без бібліотеки - це замок без арсеналу, бо нашим арсеналом є бібліотека. Саме з неї ми отримуємо правила Божого закону, якими, як добрими стрілами, відображаємо натиск Ворога. Саме туди ми йдемо за панциром справедливості, шоломом спасіння, щитом віри і мечем духа, яким є слово Боже». Бернардіно Сієнський в XV ст. написав проповідь «Про війну і напад на рай, або небесний Єрусалим» (De pugna et saccomanno paradisi seu caelestis Ierusalem). А Жерсон говорив про «численне християнське лицарство ангелів»[4,с.47].

У першій половині XIV ст. Бартоломео Урбинський, відлюдник, який жив за статутом св. Августина, який став потім єпископом Урбіно, склав «Трактат про духовну військову справу в порівнянні з мирською» (*Tractatus de re bellica spirituali per comparationem ad temporalem*), де широко використовував античних військових авторів: Валерія Максима, Веґеція, Саллюстія, Фронтін, Тита Лівія і ін

Якщо порівняння і зближення «духовного» (*spiritualia*) з «військовим» (*militaria*) стало звичайною справою, то не тільки тому, що всюдисущість війни в житті середньовічного суспільства давала людям Церкви можливість користуватися більш зрозумілими їх читачам і слухачам образами; важливіше те, що саме духовне життя протягом довгого часу була глибоко пройнято свідомістю безперервної, нещадної боротьби небесного воїнства з диявольськими легіонами. Такий був дух Ключні. «Якщо покликання ключніцев і відрізнялося від лицарського, воно все ж таки було героїчним, але мова йшла про боротьбу з дияволом». Літургійну службу цього ордена можна було представити як ритуальний бій з силами зла. Ще в XII ст., Жюльєн де Везель писав у згаданій вище проповіді: «Ми залучені в страшну війну. Лицарі Христові, беріться за зброю.... Будьте мужні, лицарі Христові.... Ворог - у наших воріт, не можна втрачати ні хвилини, потрібно негайно вступати в рукопашний бій. Наші вороги багаточисельні, і вони обсипають нас палаючими стрілами зі всіх сторін. Якщо вони зрозуміють, що ми погано підготовлені і беззахисні, вони, витягнувши мечі, ще сміливіше будуть потрясати зброєю і ще шаленішими будуть осаджувати нас. Це такий ворог, з яким ми не можемо укласти ні самого короткого перемир'я, ні мирного договору»[3,с.60].

У той час, коли лицарство позбавлялося старої ідеї, ще існуючої при Йоні Орлеанському і Хінкмарі Реймському, згідно з якою солдат не може жити відповідно до моральних законів, став швидко розвиватися культ святих воїнів – патронів лицарства, таких як святі Маврикій, Георгій і Михайло, покровителів військових братств і військових фахівців, як св. Себастьян у лучників і св. Варвара у канонірів. У легенді про св. Георгія його битва з драконом зі зброєю в руках відтіснила відмову служити імператору-язичнику. В іконографії зображення св. Михайла в лицарському обладунку затьмарило його зображення в звичайному одязі. Були зараховані до ліку святих або блаженних такі правителі-воїни, як Людовик IX (XIII ст.) і Карл Блуаський (XIV ст.). Біографію Людовика Жуанвіль навмисно склав у вигляді диптиха. «У першій частині йдеться, як він керував за заповідями Бога і Церкви на користь свого королівства. У другій частині мова йде про його лицарські діяння та військові подвиги». Якщо в каролінгську епоху архієпископ Ліонський Агобард наказував прибирати з церков будь-які зображення, пов'язані з війною (значить, вони вже були), то пізніше вітражі, фрески, скульптури, капітелі як романського, так і готичного стилю відтворювали значну кількість військових образів: воїнів, лицарів з прапорами, мечами, списами тощо. Знаменита скульптура Реймського собору зображує збройного лицаря в кольчужному головному уборі і зі схрещеними руками, що приймає благословення священника. І навпаки, в арміях того часу було безліч релігійних символів. На зброї, наприклад, робили благочестиві написи: так званий меч св. Маврикія, що зберігся в імператорській скарбниці у Відні, з написом: «Людина Божа. В ім'я Господа. Христос перемагає. Христос царює. Христос велить». Прикрашені релігійними образами і написами прапор і вимпел Жанни д'Арк були далеко не єдиними у своєму роді. Такі ж були майже у всіх військах того часу – в бургундських, англійських, лотарингських тощо. Деякі прапори: прапор св. Якова в Компостелі, св. Ламберта в Льежі і орифлама св. Діонісія - були священними і чудотворними. Примітно, що матерчаті хрести різної форми і кольору, які з'явилися, поза сумнівом, під час першого хрестового походу, пізніше, з XIV ст., почали використовуватися як розпізнавальні знаки англійськими, французькими, бретонськими, бургундськими, лотарингськими воїнами[6,с.36]. Тобто, як релігійні символи стали військовими, так одночасно і військові – релігійними.

Польовому бою зазвичай передувало здійснення релігійних обрядів, і, передбачаючи смерть, люди сповідалися, причащалися, слухали месу і хрестилися. Типовою і класичною була прелюдія до очікуваного бою в 1339 р. поблизу Бюіронфосса між англійцями і французами. «Коли настала п'ятниця, то вранці обидва війська приготувалися до бою і прослухали месу - кожен сеньйор зі своїми людьми і на своїй квартирі. Деякі сповідалися і причастилися, приготувалися до смерті, якщо вона наздожене їх». Говорячи про часто згадуєми в героїчному епосі ритуалі, трувер Кювельє так описав поведінку соратників дю Геклена напередодні битви під Понвалленом: «Взявши хліб, вони його, перехрестивши, благословили і після цього, як на причасті, скуштували. Благочестиво сповідалися друг другу, молитви прочитали, Господа просячи, щоб визволив їх від злих мук»[3,с.90].

Перед битвою при Азенкурі Генріх V і його люди, «перш ніж вступати в бій, стали на коліна і тричі поцілували землю»[2,с.105].

Під час облоги Іврі англійці, побоюючись підходу французів, «зі страху перед боєм вибрали місце, освятили його і посеред поставили хрест»; безсумнівно, вони таким чином визначили місце для поховання, щоб після бою убиті могли бути поховані в освяченій землі.

Під час бою капелани і священники молилися за перемогу своїх військ. Капелан Генріха V згадував про битву при Азенкурі так: «І тоді, поки тривав бій, я, автор цих рядків, сидючи на коні в обозі за лінією битви, і інші священники схилили свої душі перед Богом і, згадуючи все, чому вчить Церква, в серцях своїх благали: "Згадай про нас, Господи! Вороги наші, зібравшись, похваляються хоробрістю. Вдарь на них, щоб зрозуміли вони, що за нас бореться не хто інший, як Господь наш!"»[8,с.87].

Навіть в бою воїни не забували закликати небесну допомогу, про що свідчить є такі військові кличі: «Святий Георгій» - у англичан, «Святий Діонісій» - у французів, «Святий Ів» - у бретонців і інші («Нотр-Дам-Сен-Дені», «Нотр-Дам-Сен-Жак», «Нотр-Дам-Клекен», «Нотр-Дам-Оксерр »).

Природно, після закінчення боїв відбувалися релігійні обряди - відспівування і поховання мертвих - залежно від місцевих умов або соціального статусу жертв; переможці служили меси на знак подяки і «Te Deum», крім того, вони могли подарувати військові трофеї (знамена, шпори, зброю) будь-яким святилищам, заснувати багатий монастир або скромну капличку. Після битви при Гастінгсі Вільгельм Завойовник заснував абатство Беттл [букв.: «Битва»], головний вівтар якого був зведений на тому самому місці, де загинув Гарольд; Філіпп Август після битви при Бувіні заснував абатство Перемоги поблизу Санліса; Філіпп Валуа після Кассельської битви подарував собору Паризької Богоматері свою кінну статую, а Карл VI після битви при Розбеке приніс в дар собору Шартрський Богоматері свій обладунок. Золоті шпори переможених при Куртре (1302 р.) фламандці розвісили в соборі цього міста, звідки французи забрали їх вісімдесят років потому, після битви при Розбеке. На честь зняття облоги Тарта, в 1442 р., Карл VII велів звести там «красивий хрест і капличку», прикрашені його гербом і з зазначенням дати події, а щоб увічнити пам'ять про нього, щорічно 24 червня повинні були служити месу. Відомо, що Жанна д'Арк, за звичаєм поранених, передала свій обладунок в Сен-Дені, як задовго до неї зробив і Гійом Оранжевий. В інших святилищах також були вклади військових, такі як в Сент-Катрін де Фьербуа поблизу Тура або у францисканській церкві Мадонна-делла-Грація поблизу Мантуї. Дізнавшись про поразку бретонського герцога Франциска II в 1468 р., Людовик XI наказав побудувати поблизу воріт П'єрфон в Комп'єні капелу, присвячену Діві Марії, під назвою Богоматір Порятунку або Добрих Вістей, або ж Благою допомогою. Баталья (домініканські церква і монастир) була заснована в пам'ять про перемогу Жоана I Португальського при Алжубарроте в 1385 р. і присвячена Богородиці під ім'ям Санта-Марія-Вікторія. Під час кампанії 1476-1477 рр., в результаті якої була здобута

перемога під Нансі над Карлом Сміливим (5 січня 1477 р.), лотарінгський герцог Рене II вів свої війська під заступництвом Діви Марії Благовіщенної, і її образ був відображений на його «головному прапорі і штандарті». Відвоювавши своє герцогство, він зробив «великі дари» церкви Благовіщення у Флоренції і в «честь Діви Марії цілий рік носив білий одяг». У подяку за перемогу його турботами в 1482 р. була заснована церква при монастирі кордельєров в Нансі, присвячена Діви Марії Благовіщенної. А на місці самого бою він звелів побудувати капелу «в вічну пам'ять про перемогу». У цій капелі, освяченою в 1498 р. єпископом Туля Ольрі де Бламоном, яка мала назву Богоматір Перемоги, або Благої допомоги, була поставлена статуя Діви Марії Милосердя. Більш того, в тому самому місці, де було знайдено тіло вбитого герцога Бургундського, поблизу ставка Сен-Жан, був зведений хрест з двома поперечинами. Такий же хрест Рене II дав своїм військам, на знак вшанування його Анжуйськими предками частини істинного Хреста, що зберігався в Боже в релікварії. Цей символ, який входив в герб «давньої» Угорщини, нагадував йому також і про Готфріда Бульйонського, нащадком якого він себе вважав[9,с.70]. Цей лотарінгський приклад чудово показує, як напередодні Нового часу мог встановлюватися зв'язок між війною (і перемогою), «національними» культурами, амбіціями і династичними традиціями.

Собори, церкви і каплиці зберігали не лише зброю, в якості внесків вміщену військовими, але також і штандарти переможених. 1388 р. герцог Гельдернський після перемоги над брабантцями наказав повісити сімнадцять прапорів знатних переможених під образом Діви Марії в Німвегене. Те саме зробив і Жан Біго, капітан Карла VI, в 1419 р. «Він послав прапори, захоплені у ворога, в собор Паризької Богоматері і в інші церкви з проханням повісити їх як трофей його перемоги». А після однієї з перемог Рене II такі ж трофеї отримала церква Нотр-Дам-ла-Ронд в Меці[5,с.44].

Відзначимо також, що похорони королів, князів і сеньйорів супроводжувалися серією ритуалів, які нагадували про військове ремесло, яким ті займалися за життя. На пишному похованні графа Фландрії Луї де Маля в церкві Сен-П'єр в Ліллі (1384 р.) одні знатні персони для участі в церемонії одягалися в бойові обладунки, інші одягалися в турнірні обладунки; лицарі ж, як би приносячи в жертву, несли бойові та турнірні щити, мечі і прапори і вели бойового і турнірного коней. Примітно, що першою надгробної промовою на честь мирянина не королівського і не княжого стану вважається та, що вимовив єпископ Оксерра Феррі Кассінель в 1389 р. під час заупокійної меси по «доброму коннетаблю» дю Геклену на біблійну тему «Відомий він до краю землі» («Nominatus est ad extrema terrae»). Знатні люди не тільки наказували зображати себе на надгробних плитах у військовому вбранні, а й епітафії повинні були в церквах нагадувати про їхні подвиги і виховувати військову славу.

Але не всі церковники підтримували збройні конфлікти. Не одноразово рухи за мир, справжні кампанії заради заспокоєння і примирення розвивалися на Заході з дозволу, благословиня та за участю Церкви та духовенства. Папство, великі знавці католицького права і теологи відчували явне занепокоєння з приводу воєн між християнами. Критерії справедливої війни, чітко визначені з другої половини XII в., приводили до осуду дуже великого числа конфліктів, тому папи і їх легати особливо благоволили до арбітражу, судових інстанцій і переговорів. Від Данте до Вікліфа, від Марсилия Падуанського і П'єра Дюбуа, чеського короля Іржі з Подебрад до Еразма Роттердамського передавалася незнищенна надія - серйозний, хоч і ілюзорний проект створити під егідою єдиної влади або суверенної асамблеї нове християнське суспільство, де війна була б заборонена по закону і не відома на ділі. В окремі епохи світ ставав справжньою політичною концепцією, предметом загальних сподівань. І поряд з літературою про війну існувала література про світ: «Книга миру» Христини Пізанської, «Книга миру» Жоржа Шатле, кілька промов і проповідей Жана Жерсона. Додамо, що якщо політики, світська і духовна еліта не прагнули до миру за всяку ціну і

вважали, що краще справедлива війна, ніж неправий світ, то ставлення народу було іншим. «Усі добре знають, що коли доводиться судити й рядити про війну, то бідним людям краще не втручатися, оскільки вони тільки й мріють про те, щоб жити в світі»[2,с.51].

Моральне занепокоєння з приводу війни взагалі або приватних конфліктів виявлялися тут і там. Петро Даміані в XI ст. заявляв, що «ні за яких умов не можна братися за зброю, щоб захистити віру Вселенської церкви, а ще менше дозволено людям вдаватися до боїв заради земних, минутих благ». У XII в. хтось Нігер протестував проти хрестового походу, сумніваючись, що він відбувався з волі Божої. Згідно з різними французькими хроністами, англійський лицар Джон Корнуельський, втративши сина, убитого з гармати при облозі м. Мо в 1420 р., побачив у цьому знак, що війна ведеться Генріхом V проти волі Господа і нерозумно; боячись погубити душу в цьому несправедливому конфлікті, він покинув експедиційний корпус, повернувся до Англії і дав клятву ніколи не воювати проти християн[2,с.106].

Найбільш закінчене вираження середньовічної ідеї ненасильства слід шукати у маргіналіїв, еретиків та їх симпатиків. На початку XIII ст. група вальденсів дозволила папі Інокентію III переконати себе повернутися в лоно офіційної Церкви, але за умови звільнення від військової служби. Пізніше в Італії таким же звільненням користувалися терціарії ордена св. Франциска. Одна прихильниця вальденсів, допитана в 1321 р. єпископом Пам'є Жаком Фурньє, заявила: «Вбивство християнина в будь-якій війні є гріхом».

А на думку «досконаліх» катарів, всякій людині заборонено вбивати собі подібного, будь то під час війни або захищаючись від лиходія. Будь-яка війна розцінювалася ними як злочинна, і солдат, виконуючий наказ командира, як і суддя, що виносить смертний вирок, - не хто інші, як вбивці. Тут, як і в інших питаннях, катари відродили деякі положення вчення доконстантинівської Церкви. Пацифізм був однією зі складових і вчення лоллардов, і не виключено, що згаданий вище англійський лицар був якимось пов'язаний з цією релігійною течією. Згідно Ніколасу Геррефорду, «Ісус Христос, ватажок нашого воїнства, вчив нас законом терпіння, щоб ми відмовлялися від тілесних битв». Одне з дванадцяти положень лоллардов, засуджених в 1395 р., свідчить, що «вбивство в битві ... суперечить Новому Заповіту зважаючи заповіді Христа любити ближнього, мати милосердя до своїх ворогів і не вбивати їх» . Інше їхнє становище згадує військове ремесло серед ремесел, непотрібних для людини, і воно підлягає скасуванню задля вдосконалення чесноти. Вікліф ж критикував використання Старого Заповіту для виправдання війни[4,с.180].

Процеси проти лоллардов, проведені в єпархії Норвіча в 1428-1431 рр.. показують, що, на думку одного з обвинувачених, які б не були обставини, боротися - значить творити зло, а більшість інших стверджують, що злом є навіть боротьба за свою батьківщину або спадщину. Аргумент у всіх був один: участь у боротьбі свідчить про нестачу милосердя. Для цих лоллардов злом є також засудження на смерть, навіть і за законом, убивць, злодіїв, зрадників, бо помста має бути надано Богу.

На протигагу пацифістських поглядів лоллардов кембріджські теологи Уолтер Брют і Вільям Суїндербі у 1393 р. сформулювали офіційну позицію Церкви: «Боротьба на захист справедливості як з невірними, так і з християнами - справа свята і дозволена, інша ж думка є помилкою. Згідно з цим твердженням, християнам не дозволено боротися з невірними, язичниками та іншими навіть з метою їх насильницького навернення в християнство, не можна також боротися і з християнами задля підтримання справедливості. Ця думка помилкова і являє собою оману з наступних причин. По-перше, жоден християнський король тоді не зміг би захищати свої землі від завойовників і зрадників, і король Англії не мав би права захищати своє королівство від французів, шотландців чи кого-то другого. По-друге, вчення отців Церкви

підтримувало і виправдовувало справедливі війни, дозволяючи християнам вести їх, якщо метою є захист справедливості чи охорона Церкви і католицької віри. Тому визнані Церквою святі відпускали гріхи тим, хто воював в ім'я цієї мети, і сам Господь схвалював такі справедливі війни і насправді часто наказував обраному народу братися за зброю, про що свідчить майже весь Старий Завіт. Саме в цьому полягає істинно католицьке вчення, а все противне йому, як вищесказане, - помилка. Положення про те, що християнинові заборонено захищатися і чинити опір, коли на нього нападають, також є помилкою. Згідно з цим твердженням, християни не можуть вільно і рішуче захищатися, коли їх ображають, нападають на них або здійснюють будь-яке інше насильство. Ця думка суперечить благу загального миру, всякому порядку управління і розуму. Дотримуватися потрібно не цієї помилкової думки, а протилежної, згідно з якою християни можуть рішуче захищатися, насамперед, у разі несправедливих образ і проти сили вживати силу, особливо коли кривдників не чекає швидке покарання»[4,с.189].

Відзначимо також, що в гуситському русі, поряд з течією, яка виправдовувала війну і опір хрестоносцям в ім'я істини, невинності і вітчизни, було й інша течія, що проповідувала ненасильство, яку представляв теоретик Союзу богемських братів Петро Хельчінській. Він глузував над тими, хто по п'ятницях утримувався від свинини і в той же час з легкістю проливав людську кров; на його думку, перше століття існування Церкви, коли вона була міротворіцею, - вік золотий, бо християнський закон як закон любові забороняє вбивство, таким чином, що ті хто виконують його повинні, звичайно, коритися державі, віддаючи кесарю кесарево, але відмовляючись при цьому від публічних функцій і військової служби[4,с.203].

Інакше кажучи, з одного боку, ці неортодоксальні течії поширювали на колективи і органи державної влади ті заборони, які Церква традиційно накладала тільки на приватних осіб, з іншого ж боку, вони ставили в обов'язок всьому співтовариству християн миролюбність, яку офіційна Церква вимагала від духовних осіб і людей, що прагнуть досконалості.

У світлі цього здаються зрозумілими відповіді вальденського диякона Раймона де Сент-Фуа, дані на інквізиційному допиті Жаку Фурньє в 1321 р. Дійсно, еретик заявив, що «світській владі дозволено карати злочинців, бо без цього не буде ні миру, ні безпеки людям», він вважав навіть, що «справедливо і законно стратити» еретиків, таких, як маніхеї, «якщо вони не хочуть повернутися в лоно істинної віри і Римської церкви», він допускав також, що «ті, хто вбиває або засуджує до смертної кари негідників або еретиків, перебувають у стані порятунку», він вважав, що дозволено і справедливо воювати з язичниками і невірними, що не бажать, незважаючи на бажання церкви, звернутися до істини, і що християнський государ вправі вести війну з християнами, «щоб відбити напад або покарати за святотатство і непокору». Але що стосується його самого, то будучи «досконалим», він відмовлявся брати участь у всіх цих насильницьких діях, і навіть якщо б якийсь бандит хотів убити його, то він лише спробував би перешкодити йому палицею або мечем, і якщо б при цьому він, на нещастя, випадково його вбив, то зробив би гріх, правда, не такий тяжкий, як вбивство доброї людини[4,с.198].

Починаючи з імператора Костянтина, християнізація військової функції, в чому можна бачити майже неминучий наслідок християнізації влади, завершилася своєрідною сакралізацією війни, зростанням престижу воїна і військового ремесла. Збройна боротьба людей стала сприйматися як цілком похвальне діяння, а військова доблесть - як майже надлюдська чеснота. Настільки суворий теолог, як Жерсон, який писав, правда, в жорстоких умовах пароксизму Столітньої війни, дійшов навіть до того, що «мучениками Божими» назвав «воїнів, які ризикують життям по доброму наміру за праве діло, на захист справедливості та правди». Не дивно тому, що простий мирянин

Гастон Фебюс у своїй «Книзі молитв» звертається до Бога зі словами: «І я молю тебе, Господь, дати мені славу зброї, як Ти багато раз щедро давав, так що милістю Твоєю у сарацинів, євреїв та християн, в Іспанії, Франції, Англії, Німеччини та Ломбардії, по цей і по той бік моря, моє ім'я всюди відомо. Де б я не був, я скрізь перемагав, і Ти надав мені всіх моїх ворогів, і тому я знаю Тебе досконало».

Скільки б Церква у своїх поглядах на війну не проявляла стримування і настороженості (часто приховуючи їх за допомогою абстрактної схоластичної лексики і формальної логіки), тим не менш християнство і війна, Церква і воїни не протистояли один одному, а загалом, добре ладнали і користувалися взаємною підтримкою. Середньовічний пацифізм був пов'язан головним чином саме з еретичними впливами, а не з ортодоксальною Церквою. Середньовічні клірики, безсумнівно, погодилися б прийняти на свій рахунок слова Лакордера, сказані на похоронах генерала Друо: «Немає іншої більш вірною аналогії, ніж аналогія між ченцем і солдатом: та ж дисципліна і та ж самовідданість».

Список використаної літератури

1. Заборов М.А. Крестоносцы на Востоке / М.А. Заборов. – М.: Наука, 1980. – 320 с.
2. Куркин А.В. Рыцари: последние битвы / А.В. Куркин. – СПб.: Полигон, 2004. – 512 с.
3. Barnie J. War in Medieval English Society / J. Barnie. – London:Weidenfeld, and Nicolson, 1974. – 346 p.
4. Bradbury J. The Routledge Companion to Medieval Warfare / J. Bradbury. – London-N-Y, 2004. – 412 p.
5. Gravett C. Knights at Tournament / C. Gravett. – Oxford: Osprey Publishing, 1988. – 64 p
6. Hewitt H. The Organization of War Under Edward III: 1338-1362 / H. Hewitt. – Manchester: Manchester U P, 1966. – 260 p.
7. Hooper N. The Cambridge Illustrated Atlas of Warfare: The Middle Ages / N. Hooper, M. Bennet. – Cambridge University Press 1996 – 192 p.
8. Keen M. The Laws of War in the Late Middle Ages /M. Keen. – London: Routledge& K. Paul, 1965. – 350 p.
9. Turnbull S. The Book of the Medieval Knight / S.Turnbull. – London: Brockhampton Press, 1995. 192 p

Стаття надійшла до редакції 15.09.2011р.

Y. V. Ruabukha

WAR AND THE CHRISTIAN RELIGION IN THE MIDDLE AGES

Retrace the relationship of Christianity to the conduct of hostilities in the Middle Ages. The Church and the war is not opposed to each other and enjoy mutual support.

Key words: Middle Ages, Christianity, war.